

Artikel

Medborgernes rolle i demokratiet

Af Antje Gimmler, professor og forskningsleder ved Center for Anvendt Filosofi, Aalborg Universitet

Jeg takker Line Kollerup Oftedal, cand. Mag. i anvendt filosofi, for sproglig korrekturlæsning, faglige diskussioner og hendes input til den danske demokratiudvikling.

Som det forhåbentligt er tydeligt i den korte gennemgang af demokratiets udvikling samt demokratiets grundbegreber og principper¹, findes der trods en fælles kerne, der udgøres af folkestyre og civile rettigheder, forskellige holdninger til demokratiet og også forskellige normative demokratiteorier. Hvordan medborgernes rolle i demokratiet ses på, afhænger af den måde man tænker den demokratiske proces på (se hertil og til det følgende: Habermas 2005, Tre normative modeller for demokratiet, s. 43 ff.). Når demokratiet er folkestyre og folket er suverænt, skal den demokratiske proces sikre, at 'folkets vilje' bliver overført i politiske beslutninger og lovgivning. Men hvad er folkets vilje? Det er ikke den konkrete vilje i forhold til et konkret politisk spørgsmål, fx om hvorvidt alle synes, at det er en god ide at sænke bilafgiften, der i denne sammenhæng skal angives mere nøjagtigt. Det er de teoretiske underliggende antagelser, der ligger bag de forskellige forståelser af almen vilje og det fælles bedste, der skal præciseres. Hvordan tænker man folkets vilje eller den almene vilje i forhold til de enkelte mennesker, der udgør demokratiet? Her skal der refereres tilbage til Locke og Rousseau og dermed til den grundlæggende forskel mellem den liberale og den republikanske demokratimodel.

Den liberale og den republikanske demokratimodel

Begrebet liberal bruges i denne sammenhæng for alle normative demokratiteorier, der sætter menneskets frihed og dermed borgerrettigheder i centrum. Denne måde at referere til begrebet liberal på har ikke nødvendigvis direkte noget at gøre med konkrete liberale partier. Liberal er et samlebegreb for en gruppe af teorier, der argumenter for at sikring af borgerrettigheder (dvs. beskyttelsesrettigheder, ejendoms- og markedsrettigheder og frihedsrettigheder) er af afgørende betydning for demokratiet. Deri ligger "en antagelse om, at vi som borgere har en stærk interesse i at finde vores egen idé om det gode liv og vores egen vej mod dette liv" (Mouritsen 2015, 133). Det er liberale teoretikere som John Locke, John Stuart Mill (1806 – 1873) og i nyere tid John Rawls (1921 – 2002), der har formuleret den liberale opfattelse, at det ligger i menneskets egen interesse at finde fælles løsninger for at fremme disse interesser. Udgangspunktet for begrundelsen af den demokratiske styreform er altså et mere atomistisk tænkt menneske, der forsøger at udleve sine egne interesser og ideer, men er nødt til at begrænse friheden, fordi borgernes interesser kan være i konflikt med hinanden. Når man ser på den politiske proces iflg. det liberale standpunkt, er det repræsentative demokrati bedst egnet til at sikre de civile rettigheder. Som Habermas formulerer den liberale politikopfattelse: "Her har politik (i betydningen borgernes politiske viljesdannelse) den funktion, at den skal samle og sætte samfundsmæssige privatinteresser igennem over for et statsapparat, der er specialiseret i administrativ anvendelse af politisk magt til kollektive mål." (Habermas 2005, 43) Der er altså ikke tale om en almen vilje eller et fælles bedste, der ligger udenfor individers egeninteresse.

---

¹ Se tidligere artikler

Anderledes er den republikanske opfattelse af demokrati og politiske processer. Også begrebet republikansk bliver i denne sammenhæng brugt i en bred forstand og ikke som navn for et politisk parti. 'Republikansk' står for de demokratiteorier, der sætter den organiske enhed af menneskets sammenslutninger i fælleskaber i centrum. Eller som Habermas siger om republikanismen, at "politik forstås som en sædelig livssammenhængs reflektive form" (Habermas 2005, 43), dvs. de normer og værdier, der gør sig gældende for en bestemt kollektiv livsform. Sin reflektive form får den organiske livssammenhæng i kraft af statens institutioner og valget til parlamentet. Som også Habermas fremhæver, beror den republikanske model på en sammenhængskraft, der har sin kilde i medborgerne og deres fælles anliggende. Med Rousseau har vi set, at den almene vilje skal være mere end summen af alle individers vilje eller egeninteresser. Den kan for Rousseau kun opstå, fordi der er et solidarisk fællesskab i baggrunden, der udtrykker sig i den demokratiske forsamling. Der er altså "et ideal om en konsensuel begrundelse" (Mouritsen, 2015, 234), der skal virkeliggøres i den republikanske demokratiforståelse. Lidt mere skeptisk i forhold til den overordnede almene vilje har den pragmatiske filosof John Dewey (1859 – 1952) i republikansk ånd fordret, at det store samfund skal blive til det store fællesskab (Dewey, 1927/2017). Demokratiet er her ikke tænkt som noget, der udelukkende kan stabiliseres med lov og institutioner, men som en styreform, der er afhængig af medborgerne, som forsøger at løse problemer og forandre institutioner. Dette for at gøre dem bedre egnede til at leve et godt liv. Det er særligt offentlighedens forfald, som Dewey allerede i 1921 beklagede og som han mente, er medansvarlig for demokratiets krise i årene mellem første og anden verdenskrig. Mens Dewey ser det demokratiske fællesskabs konstante forandring som en normal udvikling og sågar som positiv, mener andre mere konservative teoretikere (fx en kommunitarist som Amitai Etzioni, 1993), at det demokratiske samfund kommer under pres på grund af individualisering og splittelsen af homogene fælleskaber. Det er særligt pga. den sociale sammenhængskraft, at demokratiet fungerer. Derfor mener han, at man specifikt skal standse individualiseringsudviklingerne. Her finder vi et problem i den republikanske tankegang, som også Habermas fremhæver og bruger som begrundelse for hvorfor han mener, at hans egen deliberative demokratimodel er egnet til at forbinde liberalismen og republikanismen i et svar på de udfordringer, som demokratiet står overfor. Det er nemlig i den republikanske model svært at se, hvordan individers kritik og deres egne måske afvigende ideer om den måde, de ønsker at leve deres liv på, kan blive integreret, når man først har fastlagt en overordnet ide om det fælles gode.

Medborgerens rolle i den liberale model er altså begrænset til at udtrykke sin frihed og benytte sig af de borgerlige rettigheder. Demokratiet er sådan set et middel for at sikre frihedens beståen. Politik ses mere som en kamp om magt end en debat eller dialog, hvor man søger det fælles bedste. Til gengæld står borgernes rettigheder i den liberale model i centrum og dermed borgernes retssikkerhed. Omvendt er det i den republikanske demokratimodel, hvor medborgerne er tænkt som mere aktive og deltagende. Dog er præmissen her, at der allerede findes et overordnet fælles bedste, som er nemt at argumentere for, hvis et samfund allerede er i besiddelse af en stor sammenhængskraft. Desuden er der en tendens i den republikanske model til at retfærdiggøre undertrykkelsen af andre end flertalskulturens meninger. Fx ville man i den republikanske model være mere tilbøjeligt at begrænse borgernes ytringsfrihed, hvis man er overbevist om, at den undergraver sammenhængskraften. Men moderne samfund er kendetegnet af en mere kompleks sammenhængskraft og desuden underlagt konstante forandringer. En model, der bygger på borgerrettigheder og hvor det at komme frem til det fælles bedste er en mere dynamisk proces, hvor sammenhængskraften bliver udviklet og ikke kun er forudsat som allerede given, kunne være løsningen.

Den danske demokratimodel

Det danske demokrati kan siges allerede at være en blanding af den liberale og den republikanske model og derfor kunne Jürgen Habermas' forslag om at forbinde alle tre dimensioner hjælpe med at tydeliggøre sammenhængen mellem de tre dimensioner: demokratiet og dens procedurer og statslige organer (1), retsstatsprincippet og de grundlæggende borgerrettigheder (2) og den levende offentlighed (3) (se også Loftager 2004). Medborgerne er med i alle tre dimensioner. Medborgerne og deres fælles livsformer er nemlig ikke kun kilden til sammenhængskraft, som kommer til udtryk i offentligheden og det civile samfund, de er også ophavsmænd til lovgivning via deres deltagelse i det demokratiske valg. Medborgernes autonomi, nemlig selv at bestemme sin egen vilje, viser sig her på et højere niveau, nemlig når medborgere stemmer på deres repræsentanter i kommunalvalg, folketingsvalg og Europa parlamentet.

Sidst, men ikke mindst er det dialog og samtale, der igen og igen sørger for at både individuelle interesser og det fælles bedste kan blive artikulert. Men uden en sikring af medborgernes rettigheder kunne der ikke udfolde sig en dialog, hvor alle meninger kan ytres frie og uden frygt for sanktioner. Borgerrettigheder gør, at der kan være en aktiv og engageret diskussion om det fælles bedste. Det er også kun med en levende offentlighed, at politik ikke bliver til ren administration eller blot en kamp om interesser. Medborgernes deltagelse i det offentlige rum er derfor essentiel for demokratiet.

Litteratur

Dewey, John (1927/2017), Offentligheden og dens problemer, dansk oversættelse Martin Ejsing Christensen, Hans Reitzels Forlag, København.

Etzioni, Amitai (1993), The Spirit of Community, Touchstone, New York.

Habermas, Jürgen (2005), Demokrati og retsstat, Hans Reitzels Forlag, København.

Loftager, Jørn (2004), Politisk offentlighed og demokrati i Danmark, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.

Mouritzen, Per (2015), En plads i Verden. Det moderne medborgerskab, Gyldendal, København